Faktor- és főkomponens analízis

Informatikai Tudományok Doktori Iskola

Adatredukció

Olyan statisztikai módszerek tartoznak ide, melyek lehetővé teszik, hogy az adatmátrix méretét csökkentve kisebb költséggel értékelhessük ki a statisztikai sokaságot. A redukált adatmennyiségből levont statisztikai következtetések érvényesek maradnak az eredeti statisztikai sokaságra is. A csökkentés vonatkozhat az esetszám csökkentésére és a változók számának a csökkentésére egyaránt.

- **Klaszteranalízis**
- **Ritkítás véletlenszám generálással**
- **Faktoranalízis**
- **Főkomponens-analízis**
- **Többdimenziós skálázás (MDS)**

A faktoranalízis problematikája

Nagyszámú, sztochasztikusan erősen összefüggő változónk van. A változók redundáns információt hordoznak. Ismeretlen, kisszámú faktorváltozót keresünk.

- **Hogyan lehet a változók által közösen magyarázott információt korrelálatlan faktorokkal kifejezni?**
- **A faktorok milyen mértékben magyarázzák az eredeti változókat?**
- **Mely változók vannak ugyanazokkal a faktorokkal kifejezve?**
- **Hogyan lehet ezek alapján a változóinkat csoportosítani?**
- **Mi lehet az egyes faktorok jelentése?**

A faktoranalízis problematikája

· **A változók számának csökkentése, de úgy, hogy ezáltal a megfigyelésekben rejlő információ ne csökkenjen lényegesen; lényegkiemelés.**

· **Nehezen megadható fogalmak (pl. gazdasági fejlettség) definiálása összetett mutatórendszerrel való jellemzés útján.**

· **Osztályozási (csoportosítási) feladatok: a csoportképző ismérvnek kijelölt változók nem függetlenek és nem azonos szórásúak, ezért nem lehet azonos súllyal venni figyelembe őket – a változókat kialakító közös faktorok alapján csoportosítunk.**

A módszerek jellemzői

· **Számolásigényesek, számítógépes programcsomagok segítségével hajthatók végre.**

· **Többdimenziós normális eloszlású megfigyelések esetén optimumtulajdonságokkal rendelkeznek, de bármely más, véges szórású mintaeloszlás esetén is igaz, hogy természetesen definiált célfüggvényeket optimalizálnak.**

· **A klasszikus módszerek nem robusztusak, érzékenyek a kiugró és extrém értékekre, de léteznek nemparaméteres, robusztusabb változatok is, amelyek rangstatisztikákkal dolgoznak.**

A módszerek jellemzői

A módszert olyan esetekben lehet alkalmazni, amikor a sokaságot nagyszámú változóval jellemezzük, és feltételezhetően a változóink egymást átfedő (koherens) információt hordoznak. Az elemzés egyik célja éppen az, hogy a közös információt egymástól korrelálatlan faktorokkal jellemezzük.
A faktoranalízis módszere alapvetően abban különbözik a regresszió módszerétől, hogy a prediktor változók a vizsgálat megkezdődésekor nem ismertek, azok előállítása és értelmezése a feladat.
Csak akkor van esély jó faktorelemzésre, ha a vizsgálatba bevont változók között erős összefüggés van.

A VÁLTOZÓK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS EREJÉNEK MÉRÉSE

$$\mathrm{KMO} = \frac{\sum_{i=1}^{p}\sum_{\substack{j=1\\ i\neq j}}^{p} r_{ij}^2}{\sum_{i=1}^{p}\sum_{\substack{j=1\\ i\neq j}}^{p} \rho_{ij}^2 + \sum_{i=1}^{p}\sum_{\substack{j=1\\ i\neq j}}^{p} r_{ij}^2},$$

Kaiser-Meyer-Olkin mérték

$$\rho_{ij} = \frac{R_{ij}}{\sqrt{R_{ii}\cdot R_{jj}}}$$

parciális korrelációs együttható

$$r_{ij} = R(X_i, X_j)$$

korrelációs együttható

$0.9 \le \mathrm{KMO}$	csodálatos (marvelous)
$0.8 \le \mathrm{KMO} < 0.9$	dicséretes (meritorious)
$0.7 \le \mathrm{KMO} < 0.8$	közepes middling)
$0.6 \le \mathrm{KMO} < 0.7$	mérsékelt (mediocre)
$0.5 \le \mathrm{KMO} < 0.6$	szánalmas (miserable)
$\mathrm{KMO} < 0.5$	elfogadhatatlan (unacceptable)

Parciális korrelációs együttható

Vesszük *x* és *y* *z*-re merőleges komponenseit (r_x-et és r_y-t), és ezek totális korrelációját vesszük. *x* és *y* parciális korrelációs együtthatója annak a lineáris kapcsolatnak az erősséget fejezi ki, ami nem magyarázható *z*-vel.

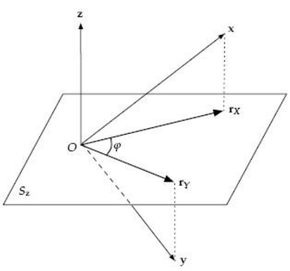

Többszörös korrelációs együttható

A többszörös korrelációs együttható *z* korrelációs együtthatója az *x*,*y*-ra vett lineáris regressziójával. Ez a többszörös korrelációs együttható a maximális korreláció, amely a *z* változó és a többi változó tetszőleges lineáris kombinációja között előfordul.

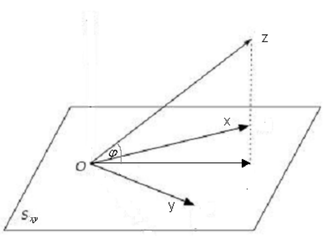

A VÁLTOZÓK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS EREJÉNEK MÉRÉSE

$$\mathrm{MSA}_i = \frac{\sum_{i \neq j} r_{ij}^2}{\sum_{i \neq j} \rho_{ij}^2 + \sum_{i \neq j} r_{ij}^2} \qquad (i = 1,2,\ldots,p)$$

measure of sampling adequacy

Az indulási *p* db változóból azokat érdemes elhagyni, amelyeknél az MSA_i érték a legkisebb.

**Elvégezhető még a Bartlett-féle gömb próba.
Itt az a nullhipotézis, hogy a vizsgált változók függetlenek egymástól. Akkor érdemes továbbmenni, ha ez a próba nem szignifikáns!**

Bartlett-féle gömb próba

- **Azt a nullhipotézist teszteli, hogy a változóink korrelációs mátrixa egységmátrix-e. Ebben az esetben a változók páronként korrelálatlanok lennének, vagyis a változók nem hordoznának redundáns információt.**

- **A nullhipotézist akkor vetjük el, ha a próbastatisztika számított értéke nagy, azaz a próba szignifikancia-szintje nullához közeli érték.**

- **Amennyiben a próba szignifikáns, nincs értelme belefogni a faktorelemzésbe.**

A k-FAKTOROS MODELL

Adottak az $X_1, X_2, \ldots, X_p$ **változók, a belőlük alkotott *p*-dimenziós vektor** $\underline{X}$ **.**

$$\underline{X} = \underline{\underline{A}} \cdot \underline{F} + \underline{U} + \underline{m}$$

$\underline{\underline{A}}$ ***pxk*-as átviteli mátrix**

$\underline{F}$ ***k*-dimenziós közös faktor-vektor**

$\underline{U}$ ***p*-dimenziós egyedi faktor-vektor**

$E\underline{X} = \underline{m}$ **várható érték vektor**

A k-FAKTOROS MODELL FELTÉTELEI

$F_1, F_2, ..., F_k$ **páronként korrelálatlanok** $R(F_i, F_j) = 0$

$E(F_i) = 0, \quad D^2(F_i) = 1$

$U_1, U_2, ..., U_p$ **páronként korrelálatlanok** $R(U_i, U_j) = 0$

$E(U_i) = 0, \quad D^2(U_i) = \Psi_{ii}$

$F_1, F_2, ..., F_k$ **és** $U_1, U_2, ..., U_p$ **páronként korrelálatlanok:**

$$R(U_i, U_j) = 0$$

Adat mátrix → átviteli mátrix

- A faktoranalízist teljesen behatárolja a változók korrelációs mátrixának felépítése.
- A faktoranalízis ténylegesen a korrelációs struktúrát tárja fel, írja le.

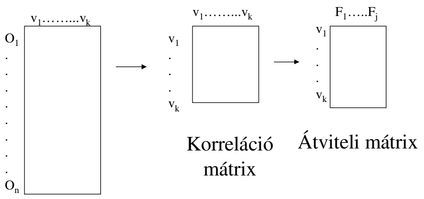

Adatmátrix

Identifikáció

Egy *k*-faktoros modell pontosan akkor oldható meg, ha

$$\underline{\underline{\Sigma}} = \underline{\underline{A}} \cdot \underline{\underline{A}}^T + \underline{\underline{\Psi}}$$

$\underline{\underline{\Sigma}} = \mathrm{cov}(X_i, X_j)$ $\quad \underline{X}$ **kovarianciamátrixa**

$\underline{\underline{\Psi}}$ $\quad \underline{U}$

Van *p(p+1)/2* egyenlet, és *p*

(p+1)/2 > k+1 **esetben az egy**

(p+1)/2 < k+1 **esetben az**

- Maximum likelyhoo
- Főkomponens-analízis
- A legkisebb négyzetek módszere

:

Aluldefiniált esetben különböző módon adhatunk meg kényszerfeltételeket, amelyek más-más eredményhez (átviteli mátrixhoz) vezethetnek! Ezek közül a legjobban magyarázható megoldást fogjuk választani.

A k-FAKTOROS MODELL KOORDINÁNTÁNKÉNT

$$X_i = \sum_{j=1}^{k} a_{ij} F_j + U_i + m_i$$

$\underline{F}$ koordinátái mindegyik X_i előállításában szerepelnek

$\underline{U}$ koordinátái közül csak U_i szerepel X_i előállításában

$$\underbrace{D^2 X_i}_{\text{Az } X_i \text{ varianciája}} = \underbrace{\sum_{j=1}^{k} a^2_{ij}}_{\text{A kummuláns}} + \underbrace{\Psi_{ii}}_{\text{Az egyedi variancia}}$$

$$\frac{\sum_{j=1}^{k} a^2_{ij}}{D^2 X_i}$$ **Ez az arány azt fejezi ki, hány %-ot magyaráznak a közös faktorok.**

A k-FAKTOROS MODELL KOORDINÁNTÁNKÉNT

Az átviteli mátrix együtthatóinak jelentése:

$$\mathbf{cov}(X_i, F_j) = a_{ij}$$

$$R(X_i, F_j) = \frac{a_{ij}}{DX_i}$$

A kommunalitás a változók varianciájának az a része, amit a közös faktorok magyaráznak:

$$D^2 X_i = \sum_{j=1}^{k} a_{ij}^2 + D^2 U_i$$

A FAKTOROK FORGATÁSA (ROTÁCIÓ)

Az átviteli mátrixnak Lawley módszerével történő egyértelművé tétele a becslési eljárások matematikai elemzését segíti, de az az ára, hogy a kapott közös faktorok gyakran csak nehezen értelmezhetőek. Alkalmas elforgatással esetleg szemléletesebb jelentést adhatunk a faktoroknak. Ha például a faktorsúlyok között csak 0-hoz közeli vagy aránylag nagy értékek fordulnak elő, akkor a változók csoportosíthatók annak alapján hogy melyik faktor mely változókban játszik fontos szerepet, szerencsés esetben a változók halmaza akár diszjunkt osztályokra is bontható.

A FAKTOROK FORGATÁSA (ROTÁCIÓ)

$$\underline{\underline{\Sigma}} = \underline{\underline{A}} \cdot \underline{\underline{A}}^T + \underline{\underline{\Psi}} = \underline{\underline{A}}\,\underline{\underline{E}}\,\underline{\underline{A}}^T + \underline{\underline{\Psi}} = \underline{\underline{A}}\,\underline{\underline{G}}\,\underline{\underline{G}}^T \underline{\underline{A}}^T + \underline{\underline{\Psi}} = \underline{\underline{A}}^* \cdot \underline{\underline{A}}^{*T} + \underline{\underline{\Psi}}$$

$\underline{\underline{A}}^* = \underline{\underline{A}}\,\underline{\underline{G}}$ **Az új átviteli mátrix**

$\underline{F}^* = \underline{\underline{G}}\,\underline{F}$ **Az új faktorvektor**

$\underline{\underline{G}}$ ügyes megválasztásával a modell jobban magyarázható lesz!

- **Varimax** – **azon változók száma kevés lesz, melyekhez sok faktor szerepel nagy súllyal**
- **Quartimax** – **a magyarázó faktorok számát minimalizálja**
- **Equamax** – **a két eljárás keverékét végzi**

A FAKTOROK FORGATÁSA (ROTÁCIÓ)

A rotáció szemléltetése egy egyszerű kétdimenziós példán:

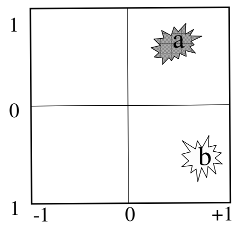

Az eredeti változók **a** és **b** csoportja a rotáció nélkül kapott mindkét faktoron jelentős faktorsúllyal rendelkezik.

A FAKTOROK FORGATÁSA (ROTÁCIÓ)

A rotáció szemléltetése egy egyszerű kétdimenziós példán:

Az eredeti változók a csoportja csak a rotációval kapott egyik, a b csoport pedig csak a másik faktoron rendelkezik jelentős faktorsúllyal.

Varimax-rotáció

Célja, hogy minél több 0-hoz közeli faktorsúlyt állítson elő

$$\sum_{j=1}^{k}\sum_{i=1}^{n}\left(b_{ij}-\overline{b}_j\right)^2 = \sum_{j=1}^{k}\sum_{i=1}^{n} b_{ij}^2 - n\sum_{j=1}^{n}\overline{b}_j^2 \longrightarrow \max$$

ahol $b_{ij} = \dfrac{a_{ij}^2}{h_i^2}, \quad \overline{b}_j = \dfrac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} b_{ij}$

$A = (a_{ij})$ **a keresett átviteli mátrix**

h_i^2 **az *i*-edik változó kommunalitása**

Varimax-rotáció

Mivel a forgatások az átviteli mátrix sorainak normáit nem változtatják meg, az egész eljárás során a kommunalitások változatlanok maradnak.
A fokozatos maximalizálás úgy történik, hogy minden lépésben csak egy-egy faktorpárt forgatunk el:
ha a (j, m) párt választjuk $(1 \le j < m \le k)$, akkor csak az a_{ij} és a_{im} faktorsúlyok változnak:

$$a'_{ij} = a_{ij}\cos\varphi - a_{im}\sin\varphi, \quad a'_{im} = a_{ij}\sin\varphi + a_{im}\cos\varphi$$

ahol φ az elforgatás szöge; ez lépésenként csak egyváltozós szélsőérték-feladat megoldását jelenti. Minden ciklusban végighaladunk minden páron (összesen $k(k-1)/2$ pár van), és a ciklus végén ellenőrizzük a célfüggvény változását. Akkor állunk meg, ha már csak elhanyagolható mértékben változik.

Főkomponensanalízis

A faktoranalízis speciális esete. Dimenziószám csökkentésre használható. Az eredetileg *p* változóval jellemzett statisztikai sokaságot $k \ll p$ változóval (főkomponensekkel) jellemezzük. A *k*-dimenziós statisztikai elemzések következtetései a *p*-dimenziós sokaságra is érvényesek lesznek. Ezzel jelentős költséget lehet megtakarítani. Lehetőség van a $p>3$ dimenziós sokaságot (ha $k<4$) pontfelhő grafikonon szemléltetni.
A főkomponensek terében a változók korrelálatlanok lesznek.

A főkomponens-transzformáció:

$$\underline{F} = \underline{\underline{G}}^T(\underline{X} - \underline{m}) \quad \Rightarrow \quad \underline{X} = \underline{\underline{G}}\cdot\underline{F} + \underline{m}$$

$\underline{F} = (F_1, F_2, \ldots, F_p)$ **a főkomponens-vektor**

$\underline{\underline{G}} = (\underline{g}_1, \underline{g}_2, \ldots, \underline{g}_p)$ **a főirányok mátrixa**

A FŐKOMPONENS-MODELL TULAJDONSÁGAI

• A főkomponensek korrelálatlanok: $R(F_i, F_j) = 0$

• A

$E(F_i$ … 0

A főkomponensek csökkenő jelentőségűek:

F_1 magyaráz a legtöbbet, F_2 a második legtöbbet,..., F_p magyaráz a legkevesebbet T-ből.

• A

$T = \sum_{i=1} \ldots \sum_{i=1} \ldots$

$\frac{\lambda_i}{T}$ **megmutatja, hány %-ot magyaráz F_i**

Könyökábra (scree- plot)

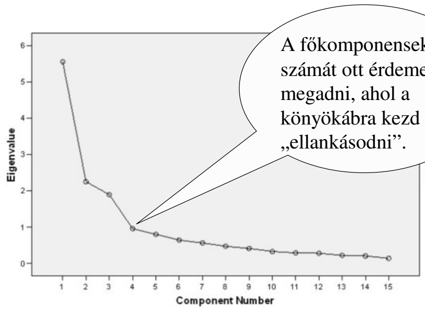

A főkomponensek számát ott érdemes megadni, ahol a könyökábra kezd „ellankásodni”.

A FŐKOMPONENS-MODELL TULAJDONSÁGAI

• **A főirányok jelentése:** $\underline{\underline{\Sigma}}\,\underline{g}_i = \lambda_i \underline{g}_i$

$\underline{g}_1$ **ebben az irányban a legnagyobb a variancia**

$\underline{g}_2$ **ebben az irányban a legnagyobb a variancia a g_1 irányra merőleges irányok között**

$\vdots$

• **Dimenziócsökkentés:**

Ha $\underline{X}$ helyett az első k főfaktor-alkotta vektorral számolunk, az elvesztett információ csupán: $1 - \frac{\lambda_1 + \lambda_2 + \cdots + \lambda_k}{T}$

Watanabe-tétele

Belátható, hogyha *p* dimenziót lecsökkentünk *k*<*p* dimenzióra, akkor az összes lehetséges dimenziócsökkentési eljárással összevetve, a főkomponens analízissel végrehajtott dimenziócsökkentés minimalizálja az információ-veszteséget! Az eredeti változók totális varianciája és a *k* főfaktor totális varianciája van egymáshoz a legközelebb! Ezt az optimális arányt fejezi ki a kovariancia-mátrix sajátértékeiből számítható arány, amely jó esetben közel esik 1-hez:

$$\frac{\sum_{j=1}^{k} \lambda_j}{\sum_{j=1}^{p} \lambda_j}$$

2D FŐKOMPONENSANALÍZIS

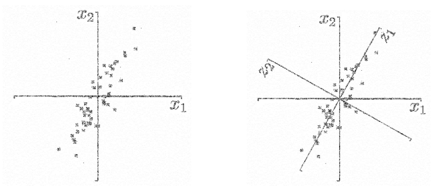

- Az első főkomponens irány (z_1) azon egyenes iránya az X síkon, amely körül a legkisebb a pontok szóródása.
- A második főkomponens irány (z_2) erre merőleges.

3D FŐKOMPONENSANALÍZIS

Tengelyek nem derékszögeket zárnak be: a változók korreláltak!

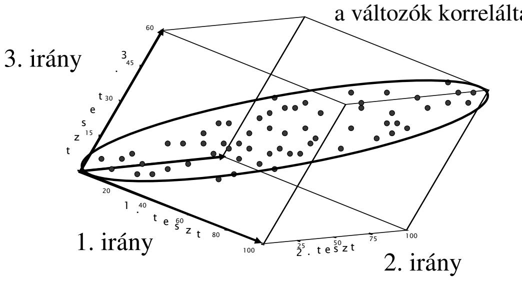

3D FŐKOMPONENSANALÍZIS

Ebben az irányban tudunk legjobban differenciálni a pontok között. A főkomponensek hosszát (fontosságát) az ún. sajátértékkel (*eigenvalue*) jellemezzük, ami az értelmezett variancia.

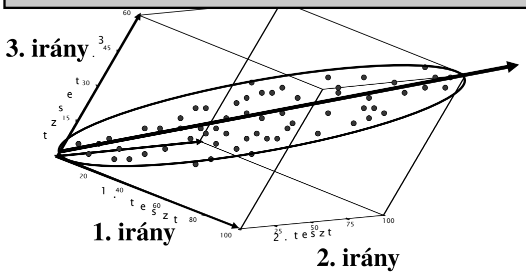

3D FŐKOMPONENSANALÍZIS

Az eljárást folytatni lehetne a harmadik főkomponens megkeresésével, de ennek a konkrét esetben már nincs értelme, mivel ebben az irányban már jelentéktelen a szóródás ⇨ ***az adatok leírására 2 dimenzió elegendő!***

e
a
⇨ második főkomponens

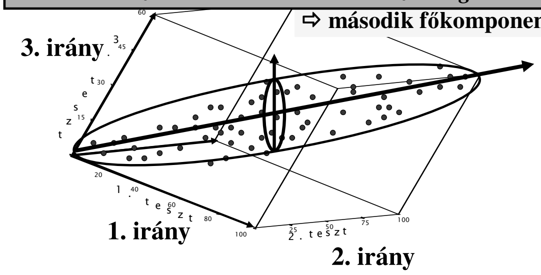

Példa a faktoranalízisre I.

Megvizsgáljuk, milyen kapcsolat van a *world 95* állomány változói között!

	Name	Type	Width	Decimals	Label
1	country	String	12	0	
2	populatn	Numeric	8	0	Population in thousands
3	density	Numeric	8	1	Number of people / sq. kilometer
4	urban	Numeric	5	0	People living in cities (%)
5	religion	String	8	0	Predominant religion
6	lifeexpf	Numeric	4	0	Average female life expectancy
7	lifeexpm	Numeric	5	0	Average male life expectancy
8	literacy	Numeric	4	0	People who read (%)
9	pop_incr	Numeric	5	1	Population increase (% per year))
10	babymort	Numeric	6	1	Infant mortality (deaths per 1000 live births)
11	gdp_cap	Numeric	6	0	Gross domestic product / capita
12	region	Numeric	12	0	Region or economic group
13	calories	Numeric	6	0	Daily calorie intake
14	aids	Numeric	8	0	Aids cases
15	birth_rt	Numeric	5	1	Birth rate per 1000 people
16	death_rt	Numeric	6	0	Death rate per 1000 people
17	aids_rt	Numeric	8	2	Number of aids cases / 100000 people
18	log_gdp	Numeric	8	2	Log (base 10) of GDP_CAP
19	lg_aidsr	Numeric	8	2	Log (base 10) of AIDS_RT
20	b_to_d	Numeric	8	2	Birth to death ratio
21	fertilty	Numeric	6	1	Fertility: average number of kids
22	log_pop	Numeric	8	2	Log (base 10) of Population
23	cropgrow	Numeric	4	0	
24	lit_male	Numeric	4	0	Males who read (%)
25	lit_fema	Numeric	4	0	Females who read (%)
26	climate	Numeric	3	0	Predominant climate

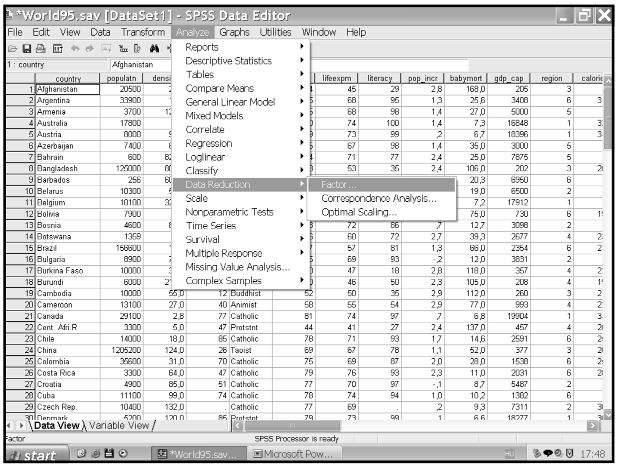
*World95.sav [DataSet1] - SPSS Data Editor
File Edit View Data Transform Analyze Graphs Utilities Window Help
Reports
Descriptive Statistics
Tables
Compare Means
General Linear Model
Mixed Models
Correlate
Regression
Loglinear
Classify
Data Reduction
Scale
Nonparametric Tests
Time Series
Survival
Multiple Response
Missing Value Analysis...
Complex Samples
Factor...
Correspondence Analysis...
Optimal Scaling...
Data View
Variable View
SPSS Processor is ready

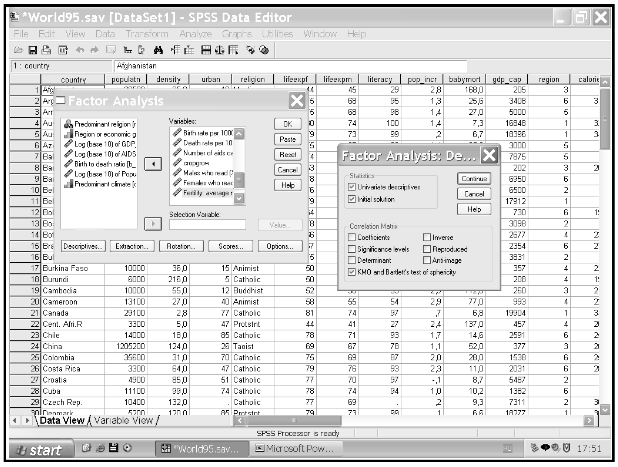
*World95.sav [DataSet1] - SPSS Data Editor
Factor Analysis
Variables:
Selection Variable:
OK
Paste
Reset
Cancel
Help
Descriptives...
Extraction...
Rotation...
Scores...
Options...
Factor Analysis: De...
Statistics
Univariate descriptives
Initial solution
Continue
Cancel
Help
Correlation Matrix
Coefficients
Inverse
Significance levels
Reproduced
Determinant
Anti-image
KMO and Bartlett's test of sphericity
Data View
Variable View
SPSS Processor is ready

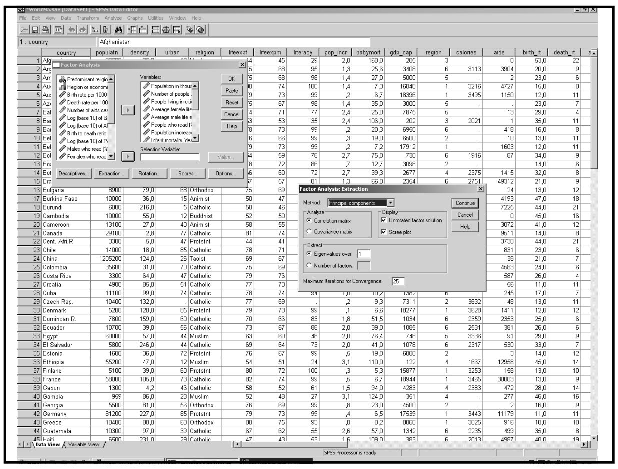

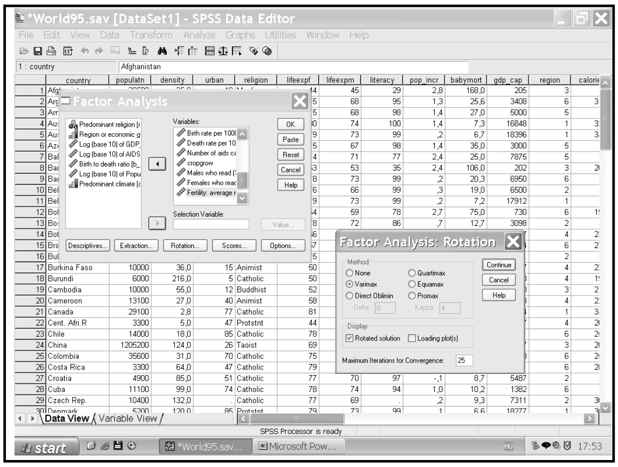

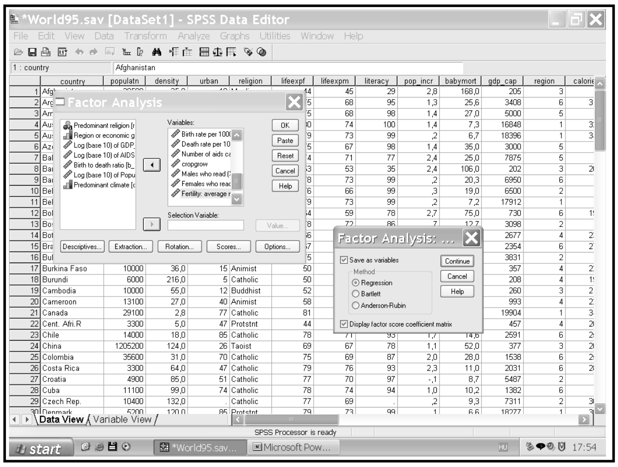

Factor Analysis

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation[a]	Analysis N[a]	Missing N
Population in thousands	47723,88	146726,364	109	0
Number of people / sq. kilometer	203,415	675,7052	109	0
People living in cities (%)	56,53	24,091	109	1
Average female life expectancy	70,16	10,572	109	0
Average male life expectancy	64,92	9,273	109	0
People who read (%)	78,34	22,670	109	2
Population increase (% per year))	1,682	1,1976	109	0
Gross domestic product / capita	5859,98	6479,836	109	0
Infant mortality (deaths per 1000 live births)	42,313	38,0792	109	0
Daily calorie intake	2753,83	470,025	109	34
Aids cases	7914,26	40121,542	109	3
Birth rate per 1000 people	25,923	12,3609	109	0
Death rate per 1000 people	9,56	4,233	109	1
Number of aids cases / 100000 people	24,3794	48,76326	109	3
cropgrow	17,98	15,594	109	3
Males who read (%)	78,73	18,031	109	24
Females who read (%)	67,26	25,229	109	24
Fertility: average number of kids	3,563	1,8848	109	2

a. For each variable, missing values are replaced with the variable mean.

KMO and Bartlett's Test[a]

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,840
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1357,170
	df	153
	Sig.	,000

a. Based on correlation

A KMO statisztika „dicséretes" !

A Bartlett-féle függetlenségi teszt is sikertelen!

Communalities

	Initial	Extraction
Population in thousands	1,000	,450
Number of people / sq. kilometer	1,000	,975
People living in cities (%)	1,000	,751
Average female life expectancy	1,000	,935
Average male life expectancy	1,000	,880
People who read (%)	1,000	,851
Population increase (% per year))	1,000	,775
Infant mortality (deaths per 1000 live births)	1,000	,916
Gross domestic product / capita	1,000	,705
Daily calorie intake	1,000	,653
Aids cases	1,000	,810
Fertility: average number of kids	1,000	,882
cropgrow	1,000	,711

Extraction Method: Principal Component Analysis.

A kummunalitás értékének százszorosa azt mutatja, hogy az egyes változók varianciáit a faktorok hány százalékban tudnak „megmagyarázni". A kis kummunalitású változók „lógnak ki" leginkább a faktortérből. Ha ezeket elhagyjuk, a maradék változókra jobb faktorelemzés adható.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	6,654	51,186	51,186	6,654	51,186	51,186	6,515	50,115	50,115
2	1,448	11,138	62,324	1,448	11,138	62,324	1,511	11,625	61,740
3	1,169	8,991	71,316	1,169	8,991	71,316	1,184	9,109	70,849
4	1,022	7,860	79,176	1,022	7,860	79,176	1,083	8,327	79,176
5	,867	6,669	85,845						
6	,546	4,196	90,041						
7	,471	3,625	93,666						
8	,306	2,357	96,023						
9	,272	2,096	98,118						
10	,125	,959	99,077						
11	,071	,547	99,624						
12	,040	,310	99,933						
13	,009	,067	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Négy faktorral majdnem 80%-os a magyarázhatóság, azaz 13 dimenziót 4-re lecsökkentve, „csak" az információ 20%-át veszítettük el!

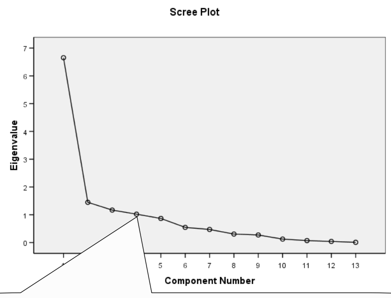

Az egyes főkomponensek fontosságának csökkenését mutatja a „könyök-ábra”. Esetünkben az első négy főkomponenst tartottuk meg.

Component Matrix[a]

	Component			
	1	2	3	4
Population in thousands	-,062	,563	,331	,140
Number of people / sq. kilometer	,185	-,112	-,179	,946
People living in cities (%)	,779	-,371	,024	,079
Average female life expectancy	,956	-,094	-,061	-,094
Average male life expectancy	,926	-,125	-,037	-,065
People who read (%)	,898	,075	-,089	-,177
Population increase (% per year))	-,726	-,469	,137	-,096
Infant mortality (deaths per 1000 live births)	-,950	,057	,070	,080
Gross domestic product / capita	,757	-,117	,304	,164
Daily calorie intake	,765	-,070	,239	-,075
Aids cases	,097	,147	,878	,085
Fertility: average number of kids	-,903	-,237	,099	-,015
cropgrow	,140	,795	-,244	,001

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a. 4 components extracted.

Ez a táblázat mutatja az átviteli mátrixot. Leolvasható, hogy az egyes változók előállításában a faktorok milyen súlyokkal vesznek részt.

Rotated Component Matrix[a]

	Component			
	1	2	3	4
Population in thousands	-,136	,458	,470	,023
Number of people / sq. kilometer	,090	,012	-,037	,982
People living in cities (%)	,804	-,259	-,031	,189
Average female life expectancy	,964	,039	-,071	,019
Average male life expectancy	,935	,002	-,051	,044
People who read (%)	,894	,197	-,072	-,081
Population increase (% per year))	-,648	-,580	-,014	-,134
Infant mortality (deaths per 1000 live births)	-,951	-,077	,068	-,029
Gross domestic product / capita	,749	-,084	,310	,202
Daily calorie intake	,776	-,035	,220	-,027
Aids cases	,087	-,060	,892	-,051
Fertility: average number of kids	-,860	-,365	,013	-,091
cropgrow	,039	,840	-,043	-,034

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 5 iterations.

Az elforgatás után a jobban értelmezhető modellt kapunk. Ez segít a faktorok értelmezésében, és a változók kapcsolat-rendszerének feltárásában egyaránt.

A varimax elforgatás után keletkezett átviteli-mátrix táblázata.

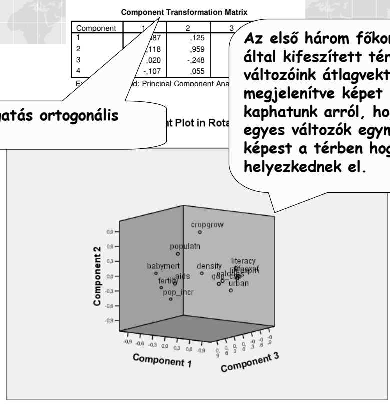

Az elforgatás ortogonális mátrixa

Az első három főkomponens által kifeszített térben a változóink átlagvektorait megjelenítve képet kaphatunk arról, hogy az egyes változók egymáshoz képest a térben hogyan helyezkednek el.

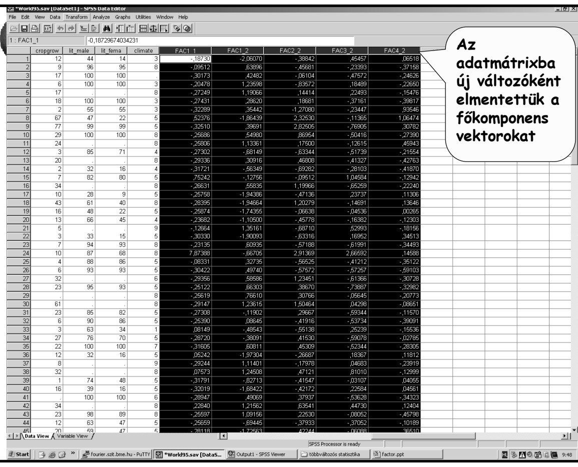

Az adatmátrixba új változóként elmentettük a főkomponens vektorokat

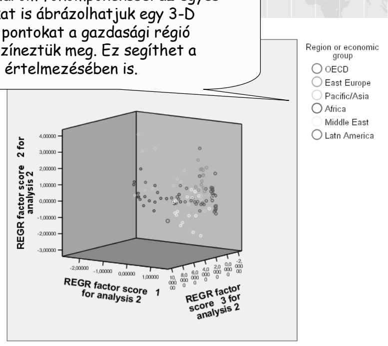

Az első három főkomponenssel az egyes országokat is ábrázolhatjuk egy 3-D ábrán. A pontokat a gazdasági régió szerint színeztük meg. Ez segíthet a faktorok értelmezésében is.

Példa a faktoranalízisre II.

Milyen kapcsolat van a gépkocsik jellemzői között?

	Name	Type	Widt	Decim	Label
1	mpg	Numeric	4	0	Miles per Gallon
2	engine	Numeric	5	0	Engine Displacement (cu. inches)
3	horse	Numeric	5	0	Horsepower
4	weight	Numeric	4	0	Vehicle Weight (lbs.)
5	accel	Numeric	4	0	Time to Accelerate from 0 to 60 mph (sec)
6	year	Numeric	2	0	Model Year (modulo 100)
7	origin	Numeric	1	0	Country of Origin
8	cylinder	Numeric	1	0	Number of Cylinders
9	filter_$	Numeric	1	0	cylrec = 1 | cylrec = 2 (FILTER)

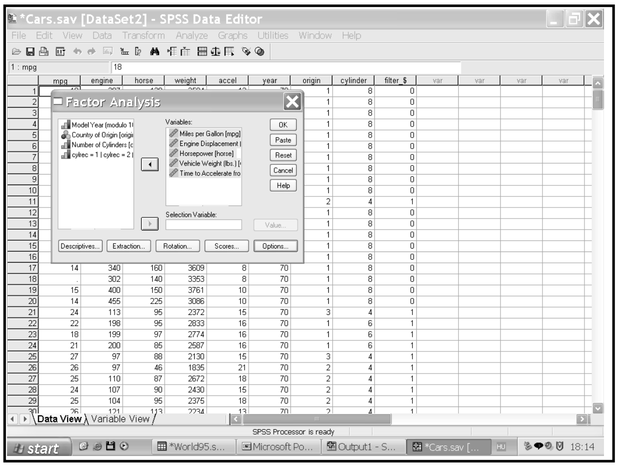

Factor Analysis

Warnings

Only one component was extracted. Component plots cannot be produced.

Descriptive S

	Mean
Miles per Gallon	23
Engine Displacement (cu. inches)	194
Horsepower	104
Vehicle Weight (lbs.)	2969
Time to Accelerate from 0 to 60 mph (sec)	15,50

a. For each variable, missing values are replaced with the variable mean.

Kaptunk egy figyelmeztetést, hogy csak egyetlen dimenziót tartottunk meg a beállításkor, tehát a 2-D és 3-D ábrák nem készülhetnek el.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,796
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2215,912
	df	10
		,000

Csupán közepes a változók közötti összefüggés, viszont a Bartlett-féle függetlenségi próba sikertelen volt, azaz erős az összefüggés a változók között.

		Extraction
		,743
Engine Displacement (cu. inches)	1,000	,913
Horsepower	1,000	,917
Vehicle Weight (lbs.)	1,000	,862
Time to Accelerate from 0 to 60 mph (sec)	1,000	,451

Extraction Method: Principal Component Analysis.

A gyorsulás eléggé kilóg a faktortérből, csupán 45%-os a magyarázhatóság esetében.

Total Variance Explained

	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,885	77,701	77,701	3,885	77,701	77,701
2	,708	14,167	91,868			
3	,268	5,368	97,23			
4	,085	1,706	98,94			
5	,053	1,058	100,00			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Az első főkomponens az információ több mint 77%-át magyarázza. Viszont az első két főfaktor már 91% feletti magyarázó erőt képvisel!

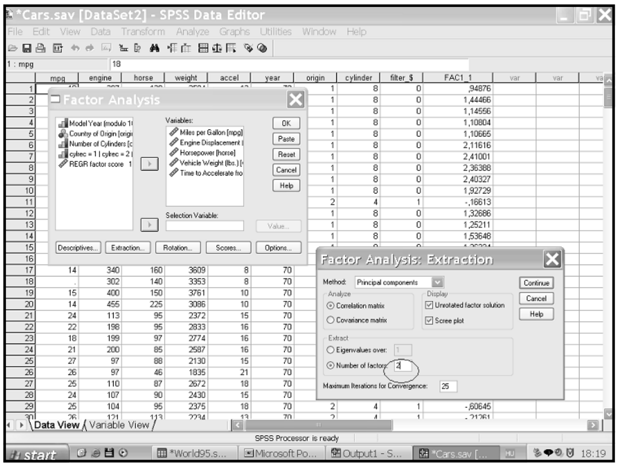

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,885	77,701	77,701	3,885	77,701	77,701	3,136	62,723	62,723
2	,708	14,167	91,868	,708	14,167	91,868	1,457	29,145	91,868
3	,268	5,368	97,236						
4	,085	1,706	98,942						
5	,053	1,058	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Scree Plot

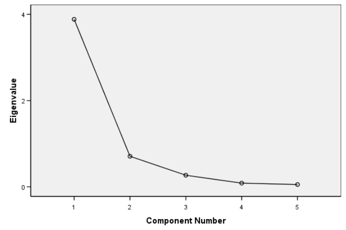

Component Matrix[a]

	Component 1	Component 2
Miles per Gallon	-,862	-,257
Engine Displacement (cu. inches)	,955	,120
Horsepower	,958	-,112
Vehicle Weight (lbs.)	,928	,283
Time to Accelerate from 0 to 60 mph (sec)	-,672	,731

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a. 2 components extracted.

Rotated Component Matrix[a]

	Component 1	Component 2
Miles per Gallon	-,878	,193
Engine Displacement (cu. inches)	,893	-,359
Horsepower	,783	-,563
Vehicle Weight (lbs.)	,949	-,203
Time to Accelerate from 0 to 60 mph (sec)	-,232	,966

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 3 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2
1	,874	-,486
2	,486	,874

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

A gyorsulás és a fogyasztás messze esik a másik három változótól a két főfaktor által kifeszített rendszerben!

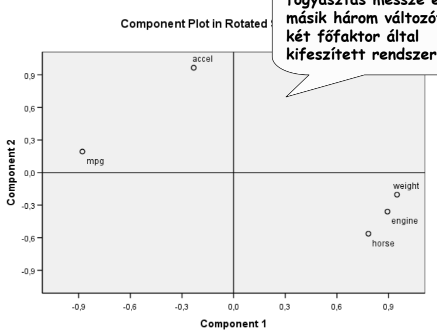

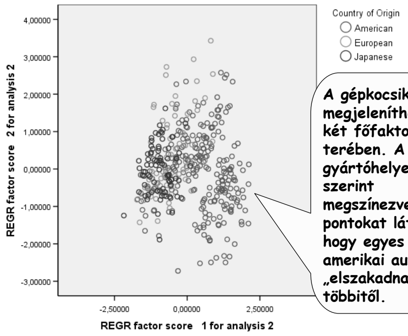

A gépkocsik megjeleníthetők a két főfaktor terében. A gyártóhelyek szerint megszínezve a pontokat látható, hogy egyes amerikai autók „elszakadnak” a többitől.

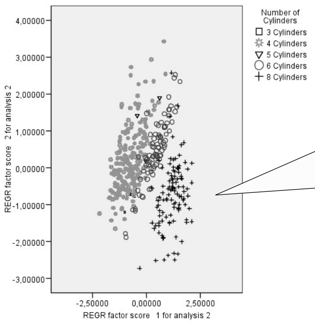

Ha a hengerek száma szerint is kiszínezzük az ábrát, láthatjuk, hogy az elkülönült csoport az amerikai 8 hengeres autóknak felel meg!

Példa a főkomponens analízisre

Elemezzük ki a banki ügyfelek 700 esetet tartalmazó állományát főkomponens analízissel! Csoportosítsuk az állomány változóit!

Variable Information

Variable	Label	Measurement Level
age	Age in years	Scale
ed	Level of education	Ordinal
employ	Years with current employer	Scale
address	Years at current address	Scale
income	Household income in thousands	Scale
debtinc	Debt to income ratio (x100)	Scale
creddebt	Credit card debt in thousands	Scale
othdebt	Other debt in thousands	Scale
default	Previously defaulted	Nominal
preddef1	Predicted default, model 1	Scale
preddef2	Predicted default, model 2	Scale
preddef3	Predicted default, model 3	Scale

age (ügyfél életkora), **ed** (ügyfél iskolázottsága), **employ** (ügyfél hány éve van alkalmazásban jelenlegi munkaadójánál), **address** (ügyfél jelenlegi lakcíme), **income** (ügyfél háztartásának évi jövedelme ezer USD-ban), **debtinc** (ügyfél által felvett hitel aránya a jövedelméhez), **creddebt** (ügyfél hitelkártya tartozása ezer USD-ban), **othdebt** (ügyfél egyéb tartozása ezer USD-ban), **default** (ügyfél korábban megtagadta-e már a törlesztést).

Példa a főkomponens analízisre

*bankloan.sav [DataSet1] - IBM SPSS Statistics Data Editor

File Edit View Data Transform Analyze Direct Marketing Graphs Utilities Add-ons Window Help

	age	ed	employ	address	income	debtinc	creddebt	othdebt	default
1	41	Some college	17	12	176,00	9,30	11,36	5,01	Yes
2	27	Did not complete high school	10	6	31,00	17,30	1,36	4,00	No
3	40	Did not complete high school	15	14	55,00	5,50	,86	2,17	No
4	41	Did not complete high school	15	14	120,00	2,90	2,66	,82	No
5	24	High school degree	2	0	28,00	17,30	1,79	3,06	Yes
6	41	High school degree	5	5	25,00	10,20	,39	2,16	No
7	39	Did not complete high school	20	9	67,00	30,60	3,83	16,67	No
8	43	Did not complete high school	12	11	38,00	3,60	,13	1,24	No
9	24	Did not complete high school	3	4	19,00	24,40	1,36	3,28	Yes
10	36	Did not complete high school	0	13	25,00	19,70	2,78	2,15	No
11	27	Did not complete high school	0	1	16,00	1,70	,18	,09	No
12	25	Did not complete high school	4	0	23,00	5,20	,25	,94	No
13	52	Did not complete high school	24	14	64,00	10,00	3,93	2,47	No
14	37	Did not complete high school	6	9	29,00	16,30	1,72	3,01	No
15	48	Did not complete high school	22	15	100,00	9,10	3,70	5,40	No
16	36	High school degree	9	6	49,00	8,60	,82	3,40	Yes
17	36	High school degree	13	6	41,00	16,40	2,92	3,81	Yes
18	43	Did not complete high school	23	19	72,00	7,60	1,18	4,29	No
19	39	Did not complete high school	6	9	61,00	5,70	,56	2,91	No

Példa a főkomponens analízisre

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
Age in years	35,03	8,041	850
Years with current employer	8,57	6,778	850
Years at current address	8,37	6,895	850
Household income in thousands	46,6753	38,54305	850
Debt to income ratio (x100)	10,1716	6,71944	850
Credit card debt in thousands	1,5768	2,12584	850
Other debt in thousands	3,0788	3,39880	850

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,645
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2988,784
	df	21
	Sig.	,000

Példa a főkomponens analízisre

Az MSA$_i$ statisztikák

		Age in years	Years with current employer	[illegible]	[illegible]	[illegible] income ratio (x100)	Credit card debt in thousands	Other debt in thousands
Anti-image Covariance	Age in years	,488	-,159	[illegible]	[illegible]	-,007	,012	-,016
	Years with current employer	-,159	,516	[illegible]	[illegible]	,048	-,042	-,033
	Years at current address	-,287	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-,001	,008
	Household income in thousands	-,035	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-,151	-,161
	Debt to income ratio (x100)	-,007	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-,183	-,200
	Credit card debt in thousands	,012	-,042	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,406	,008
	Other debt in thousands	-,016	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,008	,279
Anti-image Correlation	Age in years	,743[a]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,026	-,043
	Years with current employer	-,316	,857[a]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-,086
	Years at current address	-,514	-,003	,705[a]	[illegible]	,015	[illegible]	,020
	Household income in thousands	-,095	-,245	-,028	,586[a]	[illegible]	[illegible]	-,581
	Debt to income ratio (x100)	-,016	,116	,015	,604	,359[a]	-,500	-,659
	Credit card debt in thousands	,026	-,093	-,003	-,452	-,500	,727[a]	,025
	Other debt in thousands	-,043	-,086	,020	-,581	-,659	,025	,646[a]

a. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Példa a főkomponens analízisre

Communalities

	Initial	Extraction
Age in years	1,000	,695
Years with current employer	1,000	,653
Years at current address	1,000	,519
Household income in thousands	1,000	,680
Debt to income ratio (x100)	1,000	,771
Credit card debt in thousands	1,000	,753
Other debt in thousands	1,000	,819

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Példa a főkomponens analízisre

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,269	46,700	46,700	3,269	46,700	46,700	2,631	37,591	37,591
2	1,622	23,174	69,874	1,622	23,174	69,874	2,260	32,282	69,874
3	,856	12,236	82,109						
4	,442	6,315	88,424						
5	,361	5,164	93,589						
6	,325	4,643	98,232						
7	,124	1,768	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Példa a főkomponens analízisre

Component Matrix[a]

	Component	
	1	2
Age in years	,699	-,453
Years with current employer	,739	-,328
Years at current address	,520	-,498
Household income in thousands	,809	-,161
Debt to income ratio (x100)	,342	,809
Credit card debt in thousands	,748	,440
Other debt in thousands	,796	,432

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a. 2 components extracted.

Rotated Component Matrix[a]

	Component	
	1	2
Age in years	,830	,080
Years with current employer	,782	,203
Years at current address	,718	-,066
Household income in thousands	,733	,377
Debt to income ratio (x100)	-,236	,846
Credit card debt in thousands	,311	,810
Other debt in thousands	,354	,833

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 3 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2
1	,783	,622
2	-,622	,783

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Példa a főkomponens analízisre

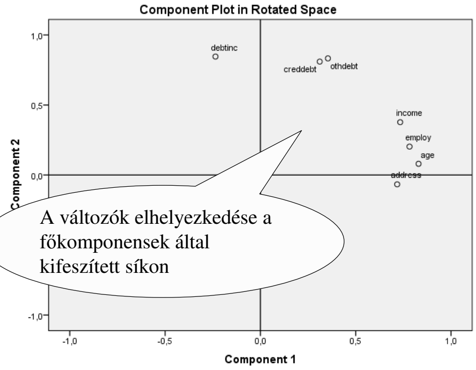

Példa a főkomponens analízisre

A főkomponensek kétdimenziós terében ábrázoltuk az ügyfeleket a default (bedőlés) változó színeivel.

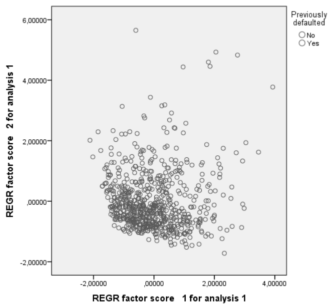

Példa a főkomponens analízisre

A főkomponensek kétdimenziós terében ábrázoltuk az ügyfeleket a ed (isk. végzettség) változó színeivel.

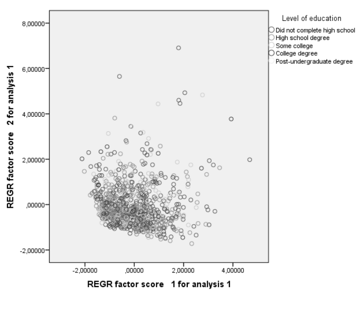

Példa a főkomponens analízisre

A főkomponensek kétdimenziós terében ábrázoltuk az ügyfeleket a korkategória színeivel.
1: harminc alatti
2: harminc és negyven közötti
3: negyven feletti